

Данъчно облагане на доходите от селскостопанска дейност на физическите лица

Гл. ас. д-р Емил Калчев

Нов български университет – София

E-mail: e.kalchev@nbu.bg

Резюме

Облагането на доходите на физическите лица е задължителен елемент на всяка данъчна система. Поставя се въпросът дали облагането третира доходите от различни дейности по еднакъв или по различен начин. Ако се установят особености при облагането на доходите от даден вид дейност, възникват редица въпроси – за възможностите данъкоплатците да снижават данъчното си бреме, използвайки тези особености в икономическия и социалния им смисъл, за подходите при попълване на данъчните декларации с цел минимизиране на данъчното бреме и т.н. Настоящата статия изследва особеностите при облагане на доходите от селскостопанска дейност на физическите лица чрез анализ на Закона за данъците върху доходите на физически лица. В изпълнение на тази цел са проследени и изведени разпоредбите от закона, регламентиращи разлики в данъчното третиране на тези доходи. Тези разлики са подложени на икономически анализ, който логически е осъществен в две плоскости: изследване за наличие на стратегии за оптимално икономическо поведение, минимизиращо данъчната тежест на селските стопани (възможности за данъчно планиране), и анализ на макроикономическия и социален смисъл на особеностите при облагане на доходите на селските стопани.

Ключови думи: данъчно облагане; подоходни данъци; данъчно планиране

Taxation the Income of Individuals from Agriculture

Emil Kalchev

New Bulgarian University – Sofia

E-mail: e.kalchev@nbu.bg

Citation: Kalchev, E. (2020). Taxation the Income of Individuals from Agriculture. *Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo*, 65(2), 63-69 (Bg).

Abstract

Individuals' income taxation is a mandatory component of any tax system. The essential point herein is whether taxation treats the income from different types of activities in the same or different way. If peculiarities in taxation of income from a particular source are identified, a number of questions arise: about the possibilities for taxpayers to reduce their tax burdens, using these peculiarities, the economic and social meaning of the specificities, about existing approaches to completing tax declarations, etc. This article examines the peculiarities of taxing the income of individuals from agricultural activities through an analysis of the Law on Personal Income Tax. In pursuit of this objective, the provisions of the law governing the differences in tax treatment for this income have been identified. These differences are subject to an economic analysis, which is logically carried out in two dimensions: an examination of the existence of strategies for optimal economic behavior, minimizing the tax burden on farmers (possibilities for tax planning), and an analysis of the macroeconomic and social sense of the particularities of farmers' income taxation.

Key words: taxation; income taxes; tax planning

Селското стопанство, въпреки че заема относително нисък дял от brutния вътрешен продукт на България¹, има ключово значение за икономиката и обществото, поради което се характеризира с ред специфични особености. Наред с основната си роля – производството на храни, селското стопанство е натоварено и с множество допълнителни задачи при опазването на околната среда, климата, биоразнообразието, при развитието и изграждането на регионите, във връзка със създаването на работни места, особено в селските региони, и т.н. Затова то е обект на специално третиране в различни аспекти, в сравнение с другите отрасли на икономиката, от страна на икономическата политика и практика². Не само е общоприето селскостопанската политика непременно да се управлява от отделно министерство, но специфичен подход е възприет и в Общата стопанска политика на Европейския съюз, изразяващ се в мащабно субсидиране на селските стопани в общността, както и в ред други специфични механизми (Dimitrova, V., 2013; Кънева, К. 2018; Николов, Д. и др., 2018).

В този ред на мисли логично възниква въпросът дали и данъчното третиране на селското стопанство се характеризира с особености и кои са те?

Предвид сложността на данъчната система, този проблем не би могъл в пълнота да бъде аналитично обработен в рамките на една научна статия, затова тук ще се ограничим до анализ на особеностите при данъчното облагане на доходите от селскостопанска дейност на физическите лица. Логично за обект на анализа ще привлечем Закона за облагане доходите на физическите лица³. Тъй като той не действа самостоятелно, а в система с други данъчни закони, целящи облагането на резултата от икономическата дейност на субектите, които я извършват, налага се

облагането доходите на физическите лица да бъде поставено в по-широка аналитична рамка. При изследване на закона ще бъдат изведени преди всичко особеностите при облагане доходите от селско стопанство, директно вписани в текста му, като няма да се спираме на разпоредби, които биха могли само косвено да влияят върху формирането на данъчната основа, избора на данъчни размери или ангажиране на някои от хипотезите за изключението от облагането.

1. Обща рамка за годишно облагане на доходите

В рамките на българската данъчна система финансовите резултати от стопанска дейност на икономическите актьори (печалба, доход) се облагат с различни данъци, регламентирани в три закона: Закон за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ), Закон за корпоративното подоходно облагане (ЗКПО) и Закон за местните данъци и такси (ЗМДТ). В тези закони са обхванати множество различни по вид, структура и приложение отделни данъци, който „работят“ съвместно, допълвайки се един друг в обща система. Тази система натоварва данъчно годишните финансови резултати от дейността на всички видове икономически актьори (индивидуални, колективни)⁴, всички браншове и правно-регистрационни форми, действащи върху общата територия на страната (Калчев, 2010). На практика всеки един от трите закона обединява в себе си различни по вид данъци, както и препраща към разпоредбите и на другите два закона. От друга страна, във всеки един от тях са прокарани разделителни линии към другите два, ограничаващи в резултат обхвата на действие на всеки един от тях. Главен критерий за действието на отделните данъчни закони е юридическото разграничение на лицата на **физически и юридически**, които тук се явяват субекти на облагането. Така физическите лица се облагат по Закона за данъците върху доходите на физическите лица, а юридическите – в структурата

¹ За мястото на отрасъла в рамките на БВП на страната виж Kalchev (2016).
² За особености при банковото кредитиране на селското стопанство, например, виж Димитрова (2019).
³ За някои ефекти на българските данъци върху решенията на фирмите, които най-често са юридически лица, виж Калчев (2009).
⁴ Боевски (2020) използва понятието „стейкхолдър“.

на Закона за корпоративното подоходно облагане. В Закона за местните данъци са регламентирани, освен имуществени данъци, но и такива, облагащи (потенциалния) стопанския резултат на дребния бизнес. Това са: патентен данък, туристически данък и данък върху таксиметров превоз на пътници, които са алтернативни на облагането на физическите и юридическите лица в общия случай, ако лицата изпълняват критериите за облагане с тези данъци⁵.

Според Закона за местните данъци и такси критериите за облагане с патентен данък, който е алтернатива за облагане на физическите лица, извършващи дребен бизнес, са три, като законът изисква тяхното кумулативно изпълнение:

Чл. 61з. (1) Физическо лице, включително едноличен търговец, което извършва дейности, посочени в приложение № 4 (патентни дейности), се облага с годишен патентен данък за доходите от тези дейности, при условие че:

1. *Оборотът на лицето за предходната година не превишава 50 000 лв.;*

2. *Лицето не е регистрирано по Закона за данък върху добавената стойност.*

Справка със списъка от дейности на приложение 4 към Закона за местните данъци и такси (първи критерий) непосредствено показва, че този данък не е приложим при облагане доходите от селскостопански дейности, извършвани от физически лица. Следователно тези доходи попадат изключително под разпоредбите на ЗДДФЛ.

2. Данъчно третиране, в съответствие със Закона за данъците върху доходите на физическите лица

Дизайнът на Закона за данъците върху доходите на физическите лица е организиран, общо взето, върху принципа на синтетичния подоходен данък, който предвижда обхващане и облагане на общия доход на физическите

лица от всички възможни източници. В този смисъл законът не е фокусиран върху облагане на определени икономически браншове или дейности, а напротив – прилага в голяма степен системен подход към всички тях. Следователно особеностите в данъчното третиране на доходите от селскостопанска дейност на физическите лица би могло да бъдат открити преди всичко в конкретни разпоредби, отразяващи спецификата на този бранш или представляващи някаква форма на изключение от общите правила за облагане.

Тези правила включват следните пет условни стъпки:

1. Определяне на облагаемите доходи;

2. Присвояване на данъчни основи на източниците на доход (годишни данъчни основи);

3. Определяне на общата данъчна основа (сума от годишни данъчни основи);

4. Изваждане на данъчни облекчения от общата данъчна основа (обща облагаема данъчна основа);

5. Налагане на 10-процентен размер върху обща облагаема данъчна основа.

Всяка една от тези пет стъпки може да съдържа специфики и изключения, включително такива, свързани с данъчното третиране на доходите от селскостопанска дейност на физическите лица. Следователно анализът на данъчното третиране на доходите от селскостопанска дейност на физическите лица конкретно се заключава в проверка за такива специфики и изключения, предвидени в законовия текст, организирани в рамките на петте горепосочени стъпки.

1) **Облагаемите доходи по смисъла на ЗДДФЛ са всички доходи⁶, с изключение на тези изрично признати от закона за необлагаеми. От каталога необлагаеми доходи, формули-**

⁵ Логично последните два браншово ориентирани данъка върху дребния бизнес се изключват от полето на настоящия анализ.

⁶ Няма изрична дефиниция за понятието „доход“ в ЗДДФЛ, нито препратка в него към друг нормативен акт. В тълкование смисъла на закона, *доход е всичко, което изтича от шестте източника на доход, дефинирани в чл. 10.* Тези източници на доход са: 1. трудови правоотношения; 2. стопанска дейност като едноличен търговец; 3. друга стопанска дейност; 4. наеми; 5. прехвърляне на права или имущество; 6. други (без тези, обложени с окончателни данъци), с изключение на полученото по наследство, завет и дарение, които изрично не се смятат за доход (чл. 13, ал. 2).

ран в чл. 13, ал. 1 и съдържащ 29 точки (както и подточки), свързаните директно със селскостопанство са две:

1. доходите, придобити през данъчната година от продажба или замяна на:...

б) до два недвижими имота, както и селскостопански и горски имоти независимо от броя им, ако между датата на придобиването и датата на продажбата или замяната са изминали повече от 5 години;...

24. доходите, получени от рента, аренда или от друго възмездно предоставяне за ползване на земеделска земя⁷;

2) От шестте източника на доход⁸ в третия, четвъртия и петия източник, посочени в чл. 10 – доходи от друга стопанска дейност, доходи от прехвърляне на права или имущество, и доходи от наеми – се открива специфично третиране на доходите от селскостопанска дейност.

Така при **доходите от друга стопанска дейност** преходът от понятието „доход“ към понятието „облагаем доход“, по смисъла и логиката на закона от дейности в сферата на селското стопанство, съдържа специфики, които се разкриват в разпоредбите на:

чл. 29 (1) *Облагаемият доход от стопанска дейност на физическите лица, които не са търговци по смисъла на Търговския закон, се определя, като придобитият доход се намалява с разходи за дейността, както следва:*

1. с 60 на сто за доходи от дейността на физическите лица, регистрирани като земеделски стопани, за производство на непреработени продукти от селско стопанство, с изключение на доходите от производство на декоративна растителност;

2. с 40 на сто за:

а) доходи от дейността на физическите лица за производство на преработени или непреработени продукти от селско стопан-

ство (включително от продажба на произведена декоративна растителност).

Вторият преход от понятийната логиката на закона – от „облагаем доход“ до „годишна данъчна основа“, не съдържа специфични черти, свързани с доходите от селскостопанска дейност. Той стандартно се извършва, като от облагаемия доход се изваждат вноските, които самоосигуряващото се лице е задължено да прави за своя сметка, а ако лицето не е самоосигуряващо се – с удържаните задължителни осигурителни вноски за негова сметка по реда на Кодекса за социално осигуряване и Закона за здравното осигуряване.

С промените на ЗДДФЛ от 2011 г. в рамките на стъпка 2 бе добавен и чл. 29а, който въвежда правото на избор за регистрираните земеделски стопани, доходът от стопанската им дейност да се облага по реда за облагане на едноличните търговци.⁹ Те по правило водят счетоводство и годишната им счетоводна печалба се явява „доход“ от стопанска дейност като едноличен търговец. Преобразуват я до данъчна печалба по реда на Закона за корпоративното подоходно облагане, която представлява техният „облагаем доход“ по смисъла на ЗДДФЛ¹⁰. От него се изваждат направените през годината лични вноски за допълнително доброволно осигуряване, в общ размер до 10 на сто от облагаемия доход, както и с внесените през годината лични вноски за доброволно здравно осигуряване и премии/вноски по договори за застраховки „Живот“, в общ размер до 10 на сто от облагаемия доход и др., за да се достигне до данъчната основа от този източник на доход.

Относно **доходите от прехвърляне на права или имущество**, при прехвърляне на селскостопански имоти се прилага хипотезата на чл. 13, ал. 1, т. 1б [виж по-горе 1)]. С други думи, ако между покупката и продажбата на такива имоти има повече от 5 години, доходът от продажбата им от собственици **физически лица не се регулира** за данъчни цели.

⁹ За източниците на доход, съгласно чл. 10 от ЗДДФЛ, виж отново бележка под черта 6.

¹⁰ При формиране на данъчната печалба едноличните търговци прилагат и разпоредбите за пренасяне на данъчна загуба по ЗКПО.

⁷ Останалите необлагаеми доходи също са съществени при формирането на облагаемия доход от дейност в областта на селското стопанство, доколкото дейността по добиването на тези доходи носи характеристиките изобщо на икономическата дейност на физическите лица.

⁸ Виж бележка под черта 6.

Ако този (антиспекуляционен) срок не е спазен, доходите от продажба на селскостопански имоти се облагат по общия ред.

В случая на *доходите от наеми*¹¹, отново влизат в действие изключенията на чл. 13, ал. 1 [виж. т. 24, както и по-горе 1)], които определят доходите от рента и аренда на земеделска земя като необлагаеми.

3) В тази стъпка се събират данъчните основи (годишни данъчни основи) на пет от шестте източника на доход: 1. трудови правоотношения; 3. друга стопанска дейност (само по чл. 29); 4. наеми; 5. продажби; 6. други (без тези, обложени с окончателни данъци¹²), с изключение на годишната данъчна основа от източник 2. стопанска дейност като едноличен търговец, до обща данъчна основа. Тази стъпка е универсална и не предвижда особено третиране на доходите от селскостопанска дейност.

4) Тук от общата данъчна основа се изваждат облекчения, предвидени в закона, като така се достига до общата облагаема данъчна основа¹³. Проверката на чл. 18–23 от ЗДДФЛ показва, че няма специфично третиране на доходи или лица във връзка със селското стопанство.

5) На този етап общата облагаема данъчна основа, както и основите на окончателните данъци, се умножават с приложимите към тях данъчни размери и се достига до сумите на дължимите към Националната агенция за приходите годишни данъци. Към общата данъчна основа се прилага 10-процентен раз-

¹¹ Законовият термин е „доходи от наем или от друго възмездно предоставяне за ползване на права или имущество“, който тук замества с по-краткото обозначение „наеми“.

¹² От окончателните данъци, регламентирани в чл. 37-38 от ЗДДФЛ, само чл. 39, ал. 15 има специфично отношение към селското стопанство: „С окончателен данък се облага брутната сума на придобитите от физически лица, нерегистрирани като земеделски стопани, облагаеми доходи, получени под формата на държавни помощи, субсидии и друго подпомагане от Европейския фонд за гарантиране на земеделието, от Европейския фонд за развитие на селските райони и от държавния бюджет.“

¹³ Тук стремежът на законодателя да предостави еднакви облекчения за доходите от източници 1, 3, 4, 5 и 6 като тези, дадени на доходите от дейност като едноличен търговец (източник 2), е ясно забележим.

мер, който е универсален и няма специфично отношение към доходите от селскостопанска дейност. За регистрираните селски стопани, избрали опцията на чл. 29а за формиране на данъчната основа по правилата на едноличните търговци, се прилага 15-процентната ставка, приложима стандартно към всички еднолични търговци. За окончателния данък върху доходите, получени при хипотезата на бележка под черта 12, също се прилага ставка от 10%.

3. Анализ на особеностите при облагане доходите от селскостопанска дейност на физическите лица

На първо място, изясни се, че Законът за местните данъци и такси, в частта на разпоредбите, регламентиращи патентния данък, не е релевантен при облагането доходите от селскостопанска дейност на физическите лица. Така патентният данък, иначе алтернатива за облагане доходи на физически лица по реда на ЗДДФЛ, в случая на доходите от селскостопанска дейност, не може да бъде приложен. Това лишава по същество общините от данъчни приходи, произтичащи от дребното селско стопанство, развивано в техните землища.

Селските стопани физически лица имат на практика три алтернативи за облагане на доходите си от селскостопанска дейност, като *доходи от друга стопанска дейност* по чл. 29, при същия източник на доход, но с избор на чл. 29а, и като *доходи от дейност като едноличен търговец*. Изборът на първите две алтернативи не предполага регистрация на земеделския стопанин в някаква правно-регистрационна форма по правилата и разпоредбите на Търговския закон. Тези алтернативи изискват обаче регистрация като „земеделски стопани“. В материален план чл. 29а препраща най-общо към правилата за облагане на едноличните търговци, поради което на практика се очертават два начина за облагане – по правилата на доходите от друга стопанска дейност и по тези на едноличните търговци.

Разликата между тези два начина се състои в това, че преходът от „доход“ до „облаган доход“ в първия случай се формира чрез приспадане на фиксиран процент разходи, които не е необходимо да се доказват документално, а във втория случай се признават фактическите, документално доказани разходи за дейността. Оттук и от разликата в данъчните размери (10% при доходите от друга стопанска дейност по чл. 29 и 15% при ЕТ и чл. 29а) произтича и изборът на данъчна стратегия от страна на земеделските стопани¹⁴.

В рамките на доходите от друга стопанска дейност по чл. 29 по отношение на признатите разходи се явява разграничението между вида продукция на земеделския стопанин – „преработена“ или „непреработена“. Ако става въпрос за непреработена продукция (с изключение на декоративна растителност), се допускат 60% разходи от реализираните приходи, а при преработената (в т.ч. декоративна растителност) те са само 40%¹⁵. В крайна сметка не е ясно защо законодателят е избрал такова разпределение на признатите разходи, тъй като именно преработената продукция често би могла да предполага по-високи капиталови и текущи разходи. В този смисъл по-високите допустими разходи, характерни за непреработената продукция, биха могли да бъдат оправдани само от традиционно ниските изкупни цени на непреработената земеделска продукция или от социална гледна точка.

Обратно към избора между облагане по чл. 29 или 29а, земеделският стопанин би трябвало да избере облагане по чл. 29, ако документално доказуемите му разходи са по правило по-ниски, съответно от 60% и 40%, и се очаква те да останат на подобни нива в бъдеще. Обратно, ако документално доказуемите му разходи са по-високи, той би трябвало да разгледа опцията за облагане по чл. 29а, ориен-

тиран към правилата за облагане на едноличните търговци, в т.ч. с приложение на данъчна ставка от 15%, докато облагането по чл. 29 предвижда данъчен размер от 10%. Особено тук е и, че изборът, веднъж направен, важи за срок от 5 години.

Това че доходите от *продажба* на земеделски имоти, държани повече от 5 години от физически лица, са освободени от данък, е разбираемо в рамките на процесите за уедряване на земеделските площи след връщането на земята в реални граници. Предвид обаче факта, че най-едрите земеделски стопанства в Европейския съюз се намират у нас, тази насочваща поведението на икономическите актьори правна норма изглежда излишна. На фона на освободените доходи от продажба на друг тип лични имоти, обаче, този подход в рамките на систематиката на закона не изглежда абсурден.

Подобно е и положението с освобождаването от данък на доходите от *отдаване на земеделска земя под рента и аренда*. Кое оправдава днес освобождаването на тези доходи, особено на фона на огромните и икономически ефективни селски стопанства, и масивните субсидии, получавани от ползващите земите?

В крайна сметка, от гледище на данъчната справедливост (Калчев, 2011), особеностите при облагане доходите на физическите лица не изглеждат съвсем убедителни. Ако предположим, че те донякъде преследват социални цели, подкрепяйки дребните селски стопани, става ясно, че от тях свободно могат да се възползват най-едрите от тях.

Изводи

Анализът на особеностите при данъчно третиране на доходите от селскостопанска дейност показва, че облагането на тези доходи се извършва изключително в рамките на Закона за данъците на физическите лица, който предвижда особености при облагането на земеделските стопани, макар и не много на брой. В материален план това са: различното третиране на непреработената и преработе-

¹⁴ Нека предположим, че става въпрос за регистрирани земеделски стопани, които разглеждат опциите на чл. 29 и чл. 29а.

¹⁵ Важно е да се отбележи, че 40-процентният размер за доходите от преработена продукция на земеделските стопани е приложим и към други доходи, извън тези от селскостопанска дейност, например, към доходите от авторски права.

ната земеделска продукция, освобождаването от облагане на рентата и арендата от земеделска земя, както и на доходите от продажба на селскостопански имоти при определени условия. Като цяло законът не е неутрален относно икономическото положение и поведение на селските стопани, и допуска стратегия за оптимизиране на данъчното им бреме, т.е. той прави възможно данъчното планиране от страна на селските стопани. От друга страна, икономическата логика на особеностите при облагане доходите на физическите лица, освен че от нея прозира известна воля на законодателя да подкрепи селското стопанство, не изглежда съвсем ясна, обоснована и в духа на реалностите от настоящето.

Литература

- Боевски, И.**, (2020). Роля на стейкхолдър мениджмънта за развитие на кредитните кооперации в България. *Икономика и управление на селското стопанство*, 65, 1, с. 31-57.
- Димитрова, Р.** (2019). Кредитирането на малките и средните предприятия в земеделието – предизвикателство за търговските банки. *Икономика и управление на селското стопанство*, 64, 4, с. 77-87.
- Калчев, Е.** (2009). Влияе ли българският плосък данък върху инвестиционните решения на фирмите? *Сборник доклади от Научна конференция с международно участие „Съвременни управленски практики VI”, 20–21 февруари 2009 г., Бургас: Бургаски свободен университет*, с. 208-216.
- Калчев, Е.** (2010). Данъци и данъчно облагане. София: Нов български университет.
- Калчев, Е.** (2011). Данъчна справедливост в България. *Сборник доклади от Международна конференция „Взаимодействието теория – практика: ключови проблеми и решения”, 24–25 юни 2011 г., Бургас: Бургаски свободен университет*, с. 165-175.
- Кънева, К.** (2018) Влияние на субсидиите върху размера на рентата за земеделска земя. *Икономика и управление на селското стопанство*, 63, 1, с. 34-45.
- Николов, Д., Боевски, И., Борисов, П., Радев, Т.** (2018). Анализ на механизмите за подкрепа на земеделския сектор при създаване на обществени блага. *Икономика и управление на селското стопанство*, 63, 3, с. 3-10.
- Dirimanova, V.** (2013). Multifunctional measures in the Rural Development Programme-a good basis for the multifunctional agriculture. *Agraren Universitet Plovdiv-Nauchni Trudove/Scientific Works of the Agrarian University-Plovdiv*, 57, pp. 141-144.
- Kalchev, E.** (2016). The Role of Agriculture in the Bulgarian Economy. *Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management*, 61, 2-4, pp. 27-33.
- Закон за данъците върху доходите на физическите лица. Обнародван, ДВ, бр. 95 от 24.11.2006 г.; последно изменен и допълнен, ДВ, бр. 14 от 18.02.2020 г.
- Закон за корпоративното подоходно облагане. Обнародван, ДВ, бр. 105 от 22.12.2006 г.; последно изменен и допълнен, ДВ, бр. 102 от 31.12.2019 г.
- Закон за местните данъци и такси. Обнародван, ДВ, бр. 117 от 10.12.1997 г.; последно изменен и допълнен, ДВ, бр. 102 от 31.12.2019 г.
- Търговски закон. Обнародван, ДВ, бр. 48 от 18.06.1991 г.; последно изменен и допълнен, ДВ, бр. 83 от 22.10.2019 г.